

مقایسه تمکین بانو و ریاست شوهر از دیدگاه قانون و جامعه

مریم اسکافی¹، غلامرضا صدیق اورعی²، علی اصغر یساقی³

¹ استادیار گروه جامعه شناسی، واحد گناباد، دانشگاه آزاد اسلامی، گناباد، ایران . mar.eskafi@iaau.ac.ir

² استادیار جامعه شناسی دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه فردوسی، مشهد، ایران (نویسنده مسئول)

³ استادیار گروه علوم قرآن و حدیث، واحد مشهد، دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران.

نویسنده مسئول: sedourae@gmail.com

تاریخ دریافت: 1403/05/09 تاریخ پذیرش: 1403/11/02

چکیده

هرگونه بی‌هنجاری در ساختار خانواده می‌تواند نوعی پدیده مرضی محسوب گردد که یکی از انواع آن، عدم تعادل ساختاری در نقش‌های بانویی و شوهری است. از این رو، هدف از انجام تحقیق حاضر، شناخت مفهوم و حدود تمکین بانو از شوهر، در شرع مقدس، قانون مدنی ایران و عرف رایج مردم و مقایسه آنها با یکدیگر است. روش این تحقیق از نوع ترکیبی اکتشافی است. یعنی در دو فاز کیفی و کمی انجام شده است. در فاز اول سعی شده است با استفاده از اسناد و مصاحبه‌های عمیق، ابزار تمکین بانو ساخته شد. در فاز دوم پرسشنامه، رواسازی و در سه شهر مشهد، تهران و اهواز اجرا شد. نمونه‌گیری به روش خوشه‌ای چندمرحله‌ای متناسب با حجم بود. در بخش کیفی وظایف مشترک در عرف و شرع مشخص شد که عبارتند از ۱- آماده‌کردن غذا ۲- شستوی ظرفها و لباسها ۳- نظافت و مرتب کردن وسایل منزل ۴- سازگاری با وضع اقتصادی شوهر ۵- فرزندآوری ۶- فرزندپروری ۷- با اندکی تفاوت در معنی و موارد: اطاعت از شوهر (آمادگی برای آمیزش، پذیرفتن عذرهای شوهر، رعایت خواسته شوهر درآمد و رفت به منزل و بیرون منزل و دعوت افراد به منزل، خوشرفتاری با شوهر و... مواردی است که در متون شرعی جداگانه مطرح شده است و می‌تواند زیر مجموعه مفهوم عرفی اطاعت از شوهر باشد. این موارد در ۲۹ عبارت تنظیم شد و پس از دستیابی به هنجارهای جامعه، پرسشنامه طراحی و رواسازی و سپس در سه شهر مشهد، تهران و اهواز اجرا شد. نتایج بخش کمی نشان داد: اول اینکه، تمکین بانو هم از نظر اکثر افراد جامعه (۹۰٪) و هم از نظر میزان عمل در خانواده (۹۹٪) امر پذیرفته شده‌ای در جامعه است. دوم، میزان عمل به هنجارهای تمکین بانو در خانواده بیشتر است تا میزان «اعتقاد به رایج بودن این هنجارها». سوم، در «اعتقاد درباره نظر اکثر افراد جامعه» تشتت زیادی وجود دارد، حال آنکه در مورد «عمل در خانواده» چنین نیست. یعنی هرچند عمل در خانواده زیاد است، اما میزان «بی‌نظر دانستن» افراد جامعه نیز زیاد است و لذا می‌توان گفت که بی‌هنجاری در جامعه بین «اعتقاد درباره نظر اکثر افراد» زیاد است.

کلیدواژه: تمکین بانو، ریاست شوهر، عرف، شرع

مقدمه و بیان مسأله

خانواده واحدی پویاست که در طول زمان در معرض دشواری‌ها و سختی‌های متعدد و متنوعی قرار می‌گیرد که عملکرد آن را متأثر و آن را از حالت تعادل خارج ساخته و به یک پدیده مرضی مبدل می‌سازد. تحقیقاتی نیز در این زمینه از زوایای مختلف انجام شده است که همگی به موضوع تمکین بانو به نحوی اشاره دارند. از جمله تحقیقات قوجائی خامنه و سالاری‌فر، (1402)؛ احمدوند و شنبه‌پور (1402) و طباطبایی لطفی و دیگران (1402) و آمار طلاق نیز به نوعی نشانگر این اهمیت است. نگاه اجمالی به آمار طلاق نشان می‌دهد که سال به سال بر تعداد تقاضای طلاق افزوده می‌شود. همانطور که جدول 1 نشان می‌دهد، درصد زنان مطلقه از سال 1385 (0/9 درصد) نسبت به 1390 (1/4 درصد) و سال 1395 (2/2 درصد) افزایش یافته است. یعنی بیش از 2 برابر شده است و در سال 1395 به ازای 63/3 درصد مرد دارای همسر 64/3 درصد زن همسر دارد و این نشاندهنده ازدواج مجدد مردان است که عاملی برای طلاق است. از طرفی تعداد زنان بی‌همسر بر اثر طلاق در سال 1395 (2/2 درصد) بیشتر از مردان (1/2 درصد) است و درصد این آمار نسبت به سال 1390 در زنان افزایش یافته است. یعنی از 1/4 درصد به 2/2 درصد بالغ گشته است. این هم نشان از این دارد که مردان بی‌همسر بر اثر طلاق زودتر از زنان بی‌همسر ازدواج می‌کنند. این آمار نیز خود به نوعی بیانگر عدم تعادل در خانواده است که می‌تواند به زوال جامعه منجر شود، زیرا جامعه را از حالت سلامت طبیعی خارج می‌سازد.

جدول 1- وضعیت جمعیت بر اساس جنس و وضع تأهل از سال 1385-1395 در کشور

سال و جنس	دارای همسر	بی همسر به دلیل فوت همسر	بی همسر به دلیل طلاق	هرگز ازدواج نکرده	اظهار نشده
۱۳۹۵	مرد	۶۳٫۳	۱٫۰	۱٫۲	۳۴٫۴
	زن	۶۴٫۳	۷٫۳	۲٫۲	۲۶٫۲
۱۳۹۰	مرد	۶۰٫۰	۱٫۰	۰٫۷	۳۸٫۰
	زن	۶۱٫۰	۷٫۴	۱٫۴	۳۰٫۲
۱۳۸۵	مرد	۵۴٫۶	۱٫۰	۰٫۵	۴۳٫۴
	زن	۵۶٫۷	۶٫۵	۰٫۹	۳۵٫۴

منبع: (مرکز آمار ایران)

این مشکلات ریشه در نوع روابط زوجین با یکدیگر دارد. ساختار تعاملی خانواده در سطح تعاملات درونی زمینه ساز سطح تعاملات بیرونی است. بخشی از این نظام تعاملی درونی شامل روابط میان بانو و شوهر است که سطحی بسیار گسترده و بسیار متنوع در طول زمان دارد. تحقیقات زیادی از جمله تحقیقات (تکیرا و الکارو، 2014) و (داندوران، 2013) نشانگر این مسأله است. بررسی آمار و تحقیقات پیشین، حکایت از وجود مشکلات و اختلالاتی در سیستم خانواده ایرانی می‌کند و مطالعه دقیق آن را در اولویت قرار می‌دهد. در خانواده، موقعیت‌های بانویی و شوهری اصلی‌تر هستند و موقعیت‌های فرزندی، مادری، پدری و خواهری و برادری در ادامه آن مطرح‌اند. در رابطه بین موقعیت‌ها و تعامل‌های بین آنان ممکن است مشکلاتی وجود داشته باشد ولی پیدایش و زوال سازمان خانواده به رابطه و تعامل‌های درون رابطه بانویی و شوهری بستگی دارد و مطالعه مشکلات مربوط به آن در اولویت بیشتری است. مشکلات خانواده ابعاد گوناگون دارد و برای هر بعد از این مشکلات دلایل و عللی وجود دارد. در یک تقسیم کلی نارضایی و کشمکش (نزاع) بانو و شوهر می‌تواند ناشی از رفتار نابهنجار (کجروی) یکی از زوجین یا هر دوی آنان باشد و به عبارت دیگر می‌تواند نتیجه تخلف آنان از مقررات سازمان خانواده باشد؛ و نیز ممکن است هیچ یک از زوجین از نظر خودش هنجارشکن نباشد و به هنجارها پایبند باشد، اما به علت مشکلات ساختاری خانواده، نارضایتی و کشمکش زوجین وجود داشته باشد.

واکاوای تحقیقات و مطالعات اکتشافی نشان داده است که، نزاع ممکن است ناشی از عدم رعایت هنجارها و انجام ندادن وظایف و یا ناشی از ویژگی‌های هنجار و نقش باشد آن طور که زوجین در عین پابندی به رعایت هنجارها و انجام ندادن وظایف باشد و ممکن است ناشی از ویژگی‌های هنجار و نقش باشد آن طور که زوجین در عین پابندی به رعایت هنجارها و انجام دادن وظایف خود باز به نزاع برسند، نزاعی که به آسانی مورد اول حل نمی‌شود. در مورد تمکین و نزاع بر سر آن نیز مسئله همینطور است؛ گاهی بانو از شوهر اطاعت نمی‌کند و با اطلاع از وظیفه خود درباره تمکین نسبت به شوهر، تمکین نمی‌کند ولی گاهی گمان بانو این است که کاملاً تمکین کرده است و هیچ وظیفه‌ای را فرو نگذاشته است اما از منظر شوهر بانو متهم به عدم تمکین است و یا بالعکس درباره شوهر و انجام دادن وظایفش نسبت به بانو. از این رو، شناخت مفهوم و حدود تمکین بانو از شوهر در شرع مقدس و در قانون مدنی ایران و در عرف رایج مردم در کنار هم و همزمان و مقایسه آن‌ها با یکدیگر، باید انجام شود تا ریشه‌ها و ابعاد مشکل شناسایی گردد و امکان اصلاح فراهم آید. با توجه به آنچه طرح شد و اهمیتی که این موضوع در تعادل یا عدم تعادل ساختار خانواده میتواند داشته باشید مطالعه آن ضرورتی انکارناپذیر می‌یابد. از این رو، اهداف این پژوهش، یافتن هنجارهای موجود در عرف جامعه ما در خصوص تمکین بانو از شوهر و حدود و موارد آن و مقایسه آن با مقررات شرع و قانون است تا بتوان عدم تعادل‌ها و ریشه‌های نزاعهای زوجین را که ناشی از این امر است، شناسایی کنیم.

روش تحقیق

با توجه به اهداف پژوهش روش این تحقیق از نوع ترکیبی اکتشافی است. از بین طرح‌های ترکیبی، طرح متناسب با هدف این مقاله، طرح دومرحله‌ای اکتشافی است که نتایج روش اول (کیفی) باعث شکل‌گیری و روشن شدن روش دوم (کمی) شود. طرح اکتشافی بر این پیش‌فرض بنا شده است که به چند دلیل نیازمند اکتشاف هستیم: اندازه‌گیری‌ها یا ابزارها دردسترس نیستند، متغیرها ناشناخته هستند یا چارچوب هدایت‌کننده یا نظریه‌ای وجود ندارد (به نقل از کراسول، 1390: 83). از آنجا که این تحقیق به صورت کیفی آغاز می‌شود بیشتر مناسب کشف یک پدیده است. «این طرح بیشتر زمانی مفید واقع می‌شود که به دلیل مهیا نبودن ابزار پژوهشی، پژوهشگر به تدوین و آزمایش چنین ابزاری نیاز دارد یا زمانی که متغیرها ناشناخته هستند باید متغیرهای مهم را شناسایی نماید تا بتواند مطالعه خود را به صورت کمی انجام دهد. همچنین استفاده از طرح اکتشافی زمانی که پژوهشگر می‌خواهد نتایج را به گزوه‌های دیگر تعمیم دهد، جنبه‌های مختلف یک نظریه یا طبقه‌بندی را آزمایش کند و یا به صورت عمیق یک پدیده را شناسایی و حضور آن را اندازه‌گیری نماید، مناسب است» (به نقل از کراسول، 1390: 83). با توجه به اینکه همه موارد ذکر شده به نوعی در این تحقیق لحاظ شده است استفاده از این طرح به عنوان روش تحقیق مناسب و ضروری به نظر می‌رسد.

در بخش اسنادی و کیفی تحقیق، مراحل زیر طی شده است:

- اول: بدست آوردن موارد و محدوده وظایف بانو درقبال شوهر در متون شرعی و در قانون مدون
- دوم، مطالعه نوشته‌های معاصر؛ مثلاً مطالعه مقالاتی که در روزنامه‌ها و مجلات، از دیدگاه موافق یا مخالف، در این باره نوشته شده است.
- سوم: انجام مصاحبه‌های عمیق با تعدادی از مردان و زنان با ویژگیهای اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی
- چهارم: مقایسه دیدگاه‌های فقهی حقوقی با عرف جامعه
- پنجم: طراحی ابزاری برای سنجش تمکین بانو

در بخش کمی، ابتدا پرسشنامه در بین اعضای نمونه اجرا شده است. جامعه آماری افراد متأهل در سه شهر مشهد، تهران و اهواز بودند. برای تعیین نمونه معرف از شیوه نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای متناسب با حجم (pps) استفاده شد که در آن، خطای نمونه‌گیری برای محاسبه حجم نمونه برای دو شهر مشهد و اهواز، 0/05 (هر کدام 400 نمونه) و برای تهران 0/04 (650 نمونه) و بوده است. به این ترتیب هم پرسشنامه رواسازی شده و اعتبار و روایی آن در سه شهر به دست آمده است، هم بین سه شهر دیدگاههای مختلف مقایسه شده است.

یافته‌های تحقیق

نتایج گام اول: مبانی فقهی و حقوقی

در این بخش سعی بر این است که از منظر فقهی پاسخی برای این سوال بیابیم. تمکین بانو از شوهر یعنی چه؟ و بر عدم تمکین بانو چه آثاری بار می‌شود؟ «در تمکین شوهر بودن» بانو امری است که در سیره و عرف مسلمین غیرقابل انکار می‌باشد که همان در اختیار شوهر بودن بانو، است

و در صورت خروج بانو از تمکین، زندگی از درون با تزلزل مواجه می‌شود. برای روشن‌شدن مفهوم تمکین و پاسخ صحیح به سوال مطرح شده و سوالاتی که از آن منشعب می‌شوند ابتدا آیات و روایاتی که جهت اثبات وجوب تمکین شوهر توسط بانو، مورد استدلال واقع می‌شوند بررسی و پس از آن به بیان و استدلال فقها پیرامون تمکین بانو پرداخته می‌شود.

بررسی آیات

از آنجا که در قرآن کریم به تمکین بانو تصریح نشده است، مقدمه ابتدا به طور خلاصه به بررسی مفهوم لغوی تمکین و پس از آن به بحث از آیات و روایات خواهیم پرداخت.

در لغت تمکین، یک بزرگی و بالایی و برتری نهفته است در نتیجه تمکین کردن، پذیرفتن آن بالایی، بزرگی و برتری است و معنایی که معین ارائه کرده برای روشن شدن این مفهوم اقرب به صواب است. فرمان بردن، اطاعت کردن، قبول کردن، پذیرفتن.

یکی دیگر از راه‌های آشنایی با معنای لغت آشنایی با معانی لغت مترادف و یا متضاد آن است در فقه و حقوق اسلامی تمکین در مقابل نشوز استعمال شده و ضد نشوز است با معنی کردن این لغت مفهوم روشن تری از تمکین بدست خواهد آمد. از آنجا که لفظ تمکین و نشوز در مقابل هم و ضد یکدیگرند، بانوان یا در تمکین شوهران خود می‌باشند و یا ناشزه هستند. به بانوانی که التزام عملی به ریاست شوهر در خانواده دارند بانوان مطیع و یا در تمکین شوهر گفته می‌شود ولی به بانوانی که التزام عملی به ریاست شوهر در خانواده ندارند، بانوان ناشزه گفته می‌شود. بنابراین به مطلق اطاعت شوهر توسط بانو، تمکین عام اطلاق می‌شود. در مقابل این اطاعت عام، اطاعت شوهر در کام گرفتن از بانو و عمل زناشویی است که به آن تمکین خاص گفته می‌شود. باید توجه داشت که در تمکین عام بودن بانو، مجوز خودداری بانو از تمکین خاص نیست چه هدف ازدواج را ایجاد انس میان دو جنس مخالف بدانیم و چه هدف از آن را استمتاع و بهره‌وری جنسی و یا توالد و تناسل بدانیم.

از آنچه گذشت نتیجه می‌گیریم که نشوز و تمکین دو لفظ متضاد هستند بنابراین در اینجا با بحث از آیات نشوز در واقع بحث قرآنی تمکین را مقدم داشته شده است. معنای نشوز در آیه 34 نساء «وَاللَّاتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ فَإِنْ أَطَعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا كَبِيرًا». «نشوز، نافرمانی زوج است، و اصل نشوز ترفع و بالارفتن بر زوج است در مسیری خلاف او. بنابراین نشوز در این آیه فقط از ناحیه بانو است» (طباطبائی، 1374). فعظوهن، یعنی آنها را از خدا بترسانید، و اگر نپذیرفتند، خوابگاه آنها را ترک کنید.

اما آیه‌ای که درباره نشوز مرد نازل شده است آیه ۱۲۸ سوره نساء می‌باشد: «وَأَن أَمْرًا خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا أَوْ إِعْرَاضًا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا وَالصُّلْحُ خَيْرٌ وَأُحْضِرَتِ الْأَنْفُسُ الشُّحَّ وَأَن تَحْسِنُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ». یعنی و اگر زنی از جفا و رویگردانی شوهرش بترسد، عیبی ندارد که بین خودشان صلحی برقرار کنند که صلح بهتر است و بخل در همه نفسها حاضر شده. اگر نیکی کنید و تقوی پیشه سازید. خدا از هر چه می‌کنید. خبردار است. علامه طباطبائی (1374) در تفسیر آیه شریفه آورده است: این آیه ترس از نشوز و اعراض را معتبر دانسته نه محقق شدن آنرا زیرا موضوع صلح از همان هنگامی محقق می‌شود که علائم و آثاری که ترس در پی دارد، به ظهور رسد. سیاق آیه دلالت دارد که مراد از صلح این است که زن از همه حقوق زناشویی چشم‌پوشد تا انس و الفت و موافقت مرد را جلب کند و نگذارد که کار به جدایی بکشد و بدین ترتیب صلح کند که صلح بهتر است. جمله «وَأُحْضِرَتِ الْأَنْفُسُ الشُّحَّ» معنایش این است که شح یا بخل از غرائز نفسانی است که خدا نفس آدمی را با آن سرشته است تا منافع خود را بدین وسیله حفظ کند و نگذارد. ضایع شود پس هر نفسی همان اندازه بخلی که داراست پیشش حاضر است. زن از حقوقی که در زناشویی دارد مانند لباس و خرجی و همخوابگی و اعمال زناشویی بخل میکند و مرد هم اگر میل جدائی دارد و معاشرت را دوست ندارد از موافقت و میل زن بخل می‌ورزد و در چنین حال چه اشکال دارد که بین خودشان صلح برقرار سازند یعنی یکی از هر دو نفر از پاره‌ای حقوق خود اغماض کنند. بعد می‌فرماید: «وَأَن تَحْسِنُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا» (طباطبائی، 1374) این موعظه‌ای است برای مردان که از راه احسان و تقوی پا فراتر نگذارند و در معاشرت ظلم نکنند و متذکر باشند که خداوند از هر کاری که انجام میدهند با خبر است و اگر چه زنان می‌توانند از حق خود بگذرند ولی مردها نباید ایشان را مجبور کنند که آنان حقوق خود را لغو کنند.

بررسی روایات

وظایف بانو

به منظور استخراج وظایف بانو، در این بخش به 9 دسته از روایات استناد شده است که عبارتند از:

روایات دسته اول، روایاتی هستند که به خارج نشدن بانو از منزل دلالت دارند. روایات دسته دوم، روایاتی هستند که به مهیاشدن بانو جهت عرضه خود به شوهر دلالت دارند. روایات دسته سوم، روایاتی که به عرضه بانو به شوهر در هر زمان و مکانی که شوهر بخواهد دلالت دارند. از مفهوم مخالف روایات دسته سوم استفاده می شود که عدم عرضه به شوهر از جانب بانو منع شرعی دارد. روایات دسته چهارم به این نکته تصریح و یا اشاره دارد. روایات دسته پنجم نیز بر این موضوع تأکید کرده اند که بهره بری از بانو، مختص شوهر و از لوازم در اختیار شوهر بودن بانو است بنابراین بانو از عرضه خود به غیر منع شده است، همانگونه که از آرایش برای غیر شوهر منع شده است. روایات دسته ششم، روایاتی است که به جلب رضایت شوهر در عمل به عبادات مستحبی دلالت دارند. این عبادت یا غیر مالی است که تصرف در جان خود و استفاده از اوقات خود است و یا مالی که تصرف در اموال خود می باشد. این مسلم است که بانو حق تصرف در اموال شوهر را ندارد. روایات دسته هفتم، روایاتی که بر اطاعت و عدم نافرمانی بانو از شوهر دلالت دارد. روایات دسته هشتم، روایاتی که بر آزار نرساندن بانو به شوهر دلالت دارد. روایات دسته نهم، روایاتی که بر خوشرفتاری و خدمت بانو به شوهر دلالت دارند (صدیق اوری، 1390). بنابراین، اولین چیزی که از «در تمکین شوهر بودن بانو» به ذهن می آید، این است که بانو در اختیار شوهر باشد، موارد زیر را می توان از مصادیق در اختیار شوهر بودن بانو، دانست که از روایات بدست می آید:

- ۱- خارج نشدن از منزل، ۲- مهیاشدن بانو برای عرضه به شوهر ۳- عرضه به شوهر ۴- حرمت خودداری از عرضه به شوهر ۵- حرمت عرضه خود به غیر شوهر ۶- جلب رضایت شوهر در عمل به عبادات مستحبی غیرمالی و مالی ۷- اطاعت و عدم نافرمانی از شوهر ۸- آزار نرساندن به شوهر و ۹- خوشرفتاری و خدمت به شوهر.

خلاصه آیات و روایات

خلاصه آیات: به جهت ویژگی خاصی که مردان در خلقت خود دارند، که امری است غیراختیاری و نیز به جهت وظایفی که شرع به عهده مردان گذاشته است، مهریه و نفقه، طبق دو آیه مذکور، که قبلاً شرح داده شد، ریاست خانواده با شوهر است.

خلاصه روایات: وظایف الزامی و غیرالزامی بانو بنا بر روایات به شرح زیر است:

وظایف الزامی بانو

1/2- بانو باید خود را برای شوهر مهیا کند (خود را بیاراید و برای شوهر خوشبو کند)، ۲/۲ - بانو نباید خود را برای غیر شوهر بیاراید. 3/۲ - بانو باید در هر زمان و مکانی که شوهر بخواهد از او کام بگیرد (بهره برد، آمیزش کند) خود را در اختیار شوهر قرار دهد. 4/3- بانو نباید از عرضه به شوهر خودداری کند، مگر اینکه عذر شرعی داشته باشد. 5/2- بانو نباید خود را به غیر شوهر عرضه کند. 6/2 - بانو باید در تراحم میان عبادات و عرضه به شوهر، عرضه به شوهر را انتخاب کند مگر واجبات مضیق. 7/2- بانو باید برای انفاق از مال شوهر رضایت او را کسب کند. 8/2- بانو باید از شوهر اطاعت کند. 9/2- بانو باید کینه توزی و لجبازی با شوهر را ترک کند. 10/2- بانو نباید شوهر را ملزم به چیزی کند که در توان او نیست.

وظایف غیر الزامی بانو عبارتند از:

۲/ 11- خوب است بانو همیشه برای کامروایی شوهر آماده باشد. ۲/ 12- خوب است بانو همیشه خود را به شوهر عرضه کند. ۲/ 13- خوب است بانو در کنار شوهر حیاء را کنار بگذارد. ۲/ 14- خوب است عبادات مستحبی بانو با اجازه شوهر باشد. ۲/ 15- لازم نیست بانو در انفاق مال خود برای والدین و صلّه رحم رضایت شوهر را کسب کند. ۲/ 16- خوب است بانو در سختی های زندگی و کمبود معیشتی شوهر صبر پیشه کند. ۲/ 17- خوب است بانو خدمت به شوهر کرده کارهای منزل را انجام دهد. ۲/ 18- خوب است بانو به سوءاخلاق و آزار شوهر صبرپیشه کند. خلاصه خوب شوهر داری بانو جهاد او در راه خدا است. بنابراین، از جمع آیات و روایات این نتیجه به دست می آید که، بانو باید در تمکین شوهر باشد.

در تفکیک مفاهیم مطرح شده در روایات بیان شده که در آنها به سه وظیفه اساسی برای بانوان تأکید شده است که عبارتند از: در منزل بودن بانو، تمکین خاص و عفت بانو، خوشنودی شوهر و ترک آزار او؛ باید توجه داشت که خوشنودی شوهر و ترک آزار او، اعم از تمکین خاص و عفت و در منزل بودن بانو است و چه بسا طرح مستقل آن در روایات برای سرایت به سایر موارد باشد و بانویی که به این سه وظیفه عمل کند در تمکین عام شوهر است.

وظایف شوهر

همانگونه که شرع برای بانو وظایفی تعیین کرده است و بانو با عمل به آن وظایف تمکین شوهر قرار می گیرد و نهاد خانواده پایه ریزی می شود، در مقابل جهت تحقق و استحکام این مهم که لازمه اش در تمکین شوهر بودن بانو است، وظایفی را به عهده‌ی شوهر گذاشته است، این روایات در سه دسته زیر مطرح شده اند:

روایات دسته اول: اولین وظیفه‌ای که به عهده‌ی شوهر گذشته شده، پرداخت نفقه به بانو است که دسته اول از روایات به آن دلالت دارند. روایات دسته دوم: وظیفه دیگر شوهر چگونگی رفتار با بانو است که در اطاعت و تمکین بانو از شوهر، کمک مؤثری می کند. روایات دسته سوم: اگر ایجاد محبت میان دو فرد از دو جنس مخالف، استماع، توالد و تناسل، سه علت اصلی نکاح باشد، لازمه آن ایجاد رابطه جنسی با بانو است. روایات دسته سوم به این مطلب اشاره یا تصریح دارد (حرعاملی، 1416).

خلاصه آیات و روایات

خلاصه آیات: بانو باید در تمکین شوهر باشد و هرگاه شوهر نشانه‌ای از نشوز و نافرمانی بانو ببیند، اول باید او را نصیحت کند، اگر نصیحت بی اثر بود ترک بستر کند، اگر ترک بستر هم بی اثر باشد بانو را کتک بزند. در مقابل اگر زن علایم نشوز و ناسازگاری شوهر را ببیند باید با شوهر وارد مصالحه شود.

خلاصه روایات

وظایف الزامی شوهر عبارتند از:

1. شوهر باید خوراک، پوشاک و مسکن بانو را تأمین کند. 2. شوهر نباید به بانو ظلم کند، او را آزار داده کتک بزند. 3. شوهر باید هر چهار شب یک مرتبه با بانو همبستر شود. 4. شوهر باید هر چهار ماه یک مرتبه با بانو آمیزش جنسی داشته باشد.

وظایف غیرالزامی شوهر عبارتند از :

1. شوهر باید کارهای بیرون از منزل را انجام دهد. 2. شوهر باید در حد کفایت هزینه خانواده را پرداخت کند. 3. شوهر باید در حد عرف و متداول برای خانواده انواع خوردنی و میوه، پوشاک فراهم کند. 4. شوهر باید برای خانواده توسعه ایجاد کند. 5. شوهر باید در صورت توسعه مالی بانو و فرزندان را از رفاه لازم برخوردار کند. 6. شوهر نباید از بار هزینه خانواده شانه خالی کند. 7. شوهر باید بانو را خشنود کند. 8. شوهر باید به بانو نیکی کند. 9. شوهر باید با بانو روابط نیک برقرار کند. 10. شوهر باید همراه خوبی برای بانو باشد. 11. شوهر باید با بانو خوش گفتار باشد. 12. شوهر باید بر بد اخلاقی بانو صبر کرده با او مدارا کند. 13. شوهر باید خطاهای بانو را ببخشد. 14. شوهر نباید بی دلیل بانو را طلاق دهد. 15. شوهر نباید بیش از توان بانو به او مسئولیت واگذار کند. 16. شوهر باید خود را برای بانو بیاراید. 17. شوهر باید خود را برای بانو خوشبو کند. 18. شوهر باید به هنگام حضور در وطن و منزل بانو بیتوته کند. 19. شوهر باید با بانو آمیزش جنسی داشته باشد و او را ارضاء کند. 20. شوهر باید هرگاه بانو تمایل جنسی داشت با او آمیزش کند. 21. شوهر باید قبل از آمیزش بانو را آماده کند. 22. شوهر نباید برای آمیزش عجله کند. 23. شوهر نباید با شهوت زن دیگری با زن آمیزش کند. 24. شوهر نباید در محل دید کودکان با بانو آمیزش کند. 25. شوهر نباید از ترس بچه دار شدن بانو با او آمیزش نکند. 26. شوهر نباید شبی که می خواهد به سفر برود با او آمیزش کند. 27. شوهر نباید از بچه دار شدن بانو جلوگیری کند. 28. شوهر می تواند از بچه دار شدن بانو بد اخلاق و بانویی که به بچه شیر نمی دهد جلوگیری کند.

بررسی نظر فقها

در این بخش به بررسی کلام فقها (بحرانی، 1369؛ صاحب‌جواهر، 1362) درباره چهار مسأله مرتبط با تمکین بانو پرداخته شده است. این چهار بخش عبارتند از: رابطه‌ی تمکین بانو با مهریه، رابطه تمکین بانو با نفقه، بیتوته شوهر با بانو، تأدیب بانو. البته، بخش اخیر مبتنی بر این پیش فرض است که شوهر وظایف خود را انجام دهد ولی بانو ناشزه باشد.

خلاصه بخش اول: رابطه تمکین و مهریه

بانو به مجرد عقد مالک مهر می‌شود و می‌تواند آن را مطالبه کند. به علاوه قانون به زن حق داده است که تا مهر خود را دریافت نکرده از تمکین خودداری نماید، فقها (ره) در این مورد به تفصیل بحث کرده اند که خلاصه آن در اینجا ذکر می‌شود. صاحب حدائق در مسأله چهاردهم از مسائل مهر می‌نویسد: رابطه میان تمکین و مهر را تحت چهار مسأله مورد بحث قرار داده اند:

- 1- بانو غیرمدخول بها، مهریه حال و شوهر توان پرداخت مهریه را داشته باشد.
- 2- بانو غیرمدخول بها، مهریه حال ولی شوهر تنگدست و توان پرداخت مهریه را نداشته باشد.
- 3- بانو غیرمدخول بها، مهریه مدت دار باشد شوهر توانمند باشد یا تنگدست.
- 4- بانو مدخول بها، مهریه حال و شوهر توان پرداخت مهریه را داشته باشد.

خلاصه مباحث موافق و مخالف در این چهار مسأله این است که:

1- اگر اولین آمیزش صورت نگرفته باشد، مهریه حال و شوهر توان پرداخت آن را داشته باشد، بانو حق دارد از آمیزش شوهر ممانعت کند، نفقه بانو بر شوهر واجب است. صاحب حدائق با این نظر مخالف است و می‌گوید بانو حق ممانعت ندارد. می‌توان نظر صاحب حدائق را اقرب به وصول دانست، زیرا ادله نکاح حلیت بضع را مشروط به پرداخت مهر نکرده اند، بلکه آنچه مهم و شرط است، قصد پرداخت مهریه است، و در صورت عدم قصد شوهر به پرداخت مهریه می‌توان گفت آمیزش بانو بر شوهر حلال نیست، و گویا از اول و شهر قصد زوجیت با بانو را نداشته است. و همانگونه که صاحب حدائق گفته است رابطه نکاح و عقد ازدواج را باید از دیگر عقود خشک که طرفین به فکر قبض و اقباض هستند استثنی کرد و بیشتر جنبه عاطفی آن را در نظر گرفت و تقویت نمود و گر نه در اول زندگی نشوز طرفینی حاصل می‌شود که فقها اصطلاحاً به آن اشتقاق می‌گویند و باید طرفین یا صلح کنند و یا به حکمیت رضایت دهند. در این فرض، وقتی شوهر مهر را نمی‌پردازد، چگونه نفقه را بپردازد و آنکه او را وادار به پرداخت نفقه کند می‌تواند به پرداخت مهر هم وادار کند.

2- اگر اولین آمیزش صورت نگرفته باشد، مهریه حال و شوهر تنگدست باشد، در این صورت اکثر فقها و حتی متأخرین از آنها بانو را محق به ممانعت از استمتاع شوهر دانسته اند، ولی صاحب حدائق از ابن ادریس یاری گرفته است و به طریق اولی بانو را محق به ممانعت خویش نمی‌داند.

3- اگر اولین آمیزش صورت نگرفته باشد و همه مهر و یا بعضی از آن مدت دار باشد، شوهر چه تنگدست باشد و چه دست باز، بالاجماع بانو حق ممانعت از استمتاع شوهر را ندارد.

4- اگر اولین آمیزش صورت گرفته باشد، به طریق اولی بانو حق ممانعت از استمتاع شوهر را ندارد.

ذکر این نکته ضروری است که در همه موارد فوٹ وجوب پرداخت نفقه بر شوهر و عدم وجوب آن مبتنی بر محق بودن و عدم محق بودن بانو است که در صورت محق بودن، بانو ناشزه نیست و باید به او نفقه پرداخت و در صورت عدم محق بودن بانو ناشزه محسوب شده نفقه ای به او تعلق نخواهد گرفت. این حق معروف به حق حبس است.

ماده 1085 قانون مدنی در این زمینه مقرر می‌دارد: «زن می‌تواند تا مهر به او تسلیم نشده از ایفاء وظایفی که در مقابل شوهر امتناع کند، مشروط بر اینکه مهر او حال نباشد و این امتناع مسقط حق نفقه نخواهد بود.

خلاصه بخش دوم: رابطه تمکین و نفقه

با غور در کتاب (آیه 24 سورة نساء) و سنت (بحرانی، 1369) در تبیین وجود رابطه میان تمکین و نفقه بالاجماع مشخص شده است که: نفقه اختصاص به عقد دائم دارد. با این پیشفرض دو نظر مطرح شده است: 1- نفقه به عقد دائم واجب می‌شود ولو اینکه با نشوز ساقط شود و 2- نفقه به عقد دائم با تمکین کامل واجب می‌شود (محقق، 1408).

بنابراین، خلاصه بررسی فقهای موافق و مخالف و ادله آنها این است که، با بررسی و مذاقه ادله طرفین و نظریات فقها (بحرانی، 1369) (خمینی، 1407-1987) (خویی، 1350) و (محقق، 1408) درباره وجوب نفقه بانو بر شوهر، دو نظر ذکر شد: 1- تمکین بانو شرط وجوب نفقه توسط شوهر نیست. 2- تمکین بانو برای وجوب پرداخت نفقه توسط شوهر شرط است. ظاهراً قانون مدنی نیز نشوز را مانع می‌داند زیرا از یک طرف در ماده 1101 آمده است: «هنگامی که نکاح به طور صحت واقع شد و روابط زوجیت بین طرفین موجود و حقوق و تکالیف زوجین در مقابل

همدیگر برقرار می شود» پس احتیاج به تحقق شرط دیگری از قبیل تمکین زوجه نیست. و از سوی دیگر در ماده 1108، صراحتاً نشوز مانع محسوب شده است. «هرگاه زن بدون مانع مشروع از ادای وظایف زوجیت امتناع کند مستحق نفقه نخواهد بود» برخی از حقوقدانان نیز نظریه فوق را ترجیح داده اند، که این ترجیح منطقی به نظر می رسد. در بحث از مقدار نفقه، استفاده از خدمتکار برای بانو و عدم آن باید به عرف مراجعه کرد (بحرانی، 1369). در این زمینه نیز نظرات فقها بررسی شده است که از ذکر آن صرفنظر شده است.

خلاصه بخش سوم: بیتوته شوهر با بانو

بیتوته یعنی شب را به صبح گذراندن. یکی از وظایف شوهر این است که بانو را در تمام مدت تنها نگذارد و مقداری از اوقات خود را با او بگذراند، و چون روزها مخصوص کارکردن است و فقه بر شوهر واجب است پس باید اوقات استراحت خویش و معمولاً شبها را که ساعت بیکاری است با بانو بگذراند لازم به توضیح است که اگر شوهری زمان کاریش در شب باشد و یا شیفت کاری او در گردش باشد آن زمان از شبانه روز که با بانوبودن بر او واجب است مختص به اوقات فراغت بوده و شب بودن هیچ مداخلیتی در حکم نخواهد داشت. در این بخش نیز مواردی چون تقسیم بیتوته بین بانوان در صورت ازدواج مجدد مرد و واجباتی که در بیتوته بر عهده مرد است و مانند آن بحث شده است که از آن صرفنظر می شود.

خلاصه بخش چهارم: تأدیب بانو

در این بخش، به تفسیر آیه 34 سوره نساء بیشتر توجه می شود که در اینجا خلاصه آن ذکر می شود. متقدمین از فقها عموماً عدم تمکین خاص از جانب بانو را سبب نشوز می دانستند، ولی اکثر متأخرین عدم تمکین عام را موجب نشوز بانو می دانند، و حق هم همین است که عدم تمکین عام بانو منجر به ناراحتی و سپس عدم تمکین خاص خواهد شد. در اینصورت اختلاف میان فقها و مفسرین، که عده ای از آنها خوف را به معنای علم دانسته اند و در صورت تحقق نشوز، شوهر را محق به اجرای احکام ثلاثه می دانستند و عده ای دیگر که خوف را ترس معنی کرده اند و موعظه را مشروط به آشکار شدن علائم آن دانسته اند و ترک بستر و زدن را منوط به تحقق نشوز، اختلافی لفظی است و گر نه هر دو یک مفهوم را پذیرفته اند و آن اینکه در صورت عدم تمکین خاص از جانب بانو شوهر حق دارد ترک بستر کرده، سپس او را کتک بزند، و در صورت عدم تمکین عام، او را نصیحت کند. با توجه به این مسأله می توان گفت که برای پیشگیری یا رفع نشوز بانو، در جایی که او برای خودداری از تمکین در برابر شوهر هیچگونه عذر مشروعی ندارد، پس از موعظه و سپس قهر و پشت کردن که اولی دارای اثر عقلی و احساسی و دومی دارای اثر روحی و عاطفی است، به کارگیری روشن هشداردهنده ای که بر روحیه و احساسی و دومی دارای اثر روحی و عاطفی است، به کارگیری روشن هشداردهنده ای که بر روحیه و احساسی و دومی دارای اثر روحی و عاطفی است، زیرا هنگامی که می توان یک معضل خانوادگی را با تدبیری داخل حل کرد، طولانی کردن بی دلیل آن، یا رساندن آن به خارج از منزل و به محاکم قضایی چندان منطقی به نظر نمی رسد.

البته، ضرب و زدن که در اینجا مطرح است بیش از آن که جنبه جسمانی داشته باشد به عنوان اعلام ناراضیتی و ناخشنودی می باشد و حرکتی است به منظور ایجاد تنبه نسبت به احتمال به خطر افتادن رابطه مودت آمیز و عاطفی میان زوجین در اثر تداوم این وضعیت. بنابراین باید به حداقل آن اکتفا کرد تا خود این کار موجب مخدوش شدن و صدمه دیدن مودت و رحمت میان زن و شوهر نگردد. زدن شدید چنانچه به سرخی یا سیاهی یا آسیبی شود حرام و موجب دیه است. با تدابیر فوق اگر زدن متنبه نشد یقیناً کانون خانواده از هم پاشیده و منجر به طلاق خواهد شد. این گونه تعبیر آوردن از ضرب در روایت شاید بیانی سمبلیک باشد برای توجه دادن مردان که در مسأله ضرب زوجه جنبه عقوبت و مجازات و یا خالی کردن کینه ها و عقده های مرد یا امثال اینها مدنظر نمی باشد. و گر نه ضرب به ظهور خود باقی است آن هم با توجه به تعبیراتی که فقهاء در این ضرب ذکر کرده اند. در مورد برخورد زوجه با نشوز و اعراض مرد نیز چنانچه از زاویه ریشه یابی و تحلیل روانی به این قضیه بنگریم، همانطور که قرآن کریم نیز از این زاویه نگریسته است، می توان گفت که اگر درمان اساسی یا مقطعی و راه چاره کارسازی در این زمینه وجود داشته باشد همانا ایجاد صلح و سازش و برقراری الفت و توافق بین زوجین است، که از این راه شاید بتوان بی مهری ها و یا تنگ نظری هایی را که موجب نشوز است از میان برداشت و برای حفظ کانون خانواده از خودگذشتگی و صرف نظر از حقوق خود امری است پسندیده. البته از عوامل اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و اخلاقی موجود در جامعه و اطراف خانواده که موجب دلسردی مرد نسبت به همسر و کانون خانوادگی اش می شود نباید غفلت کرد زیرا در بسیاری از موارد، نشوز و اعراض مرد تحت تأثیر مشاهدات و القانات یا وسوسه هایی است که از بیرون خانه روی عواطف و دیدگاههای مرد صورت می پذیرد.

نتیجه اینکه: اگر بانو در تمکین خاص شوهر نباشد قطعاً ناشزه بوده و هر سه حکم را شوهر می‌تواند اجراء کند، ولی صحبت در این است که اگر بانو در تمکین عام شوهر نباشد که آنهم اول در نحوه رفتار و گفتار بانو ظهور پیدا می‌کند شوهر هم باید با گفتار و رفتار خود او را به اشتباهی خود توجه می‌دهد. اگر گفتار که موعظه است و رفتار که بروز ناراحتی و سپس دوری از بستر بانو است بی‌تاثیر بود شوهر خود می‌تواند مجری قانون باشد و بانو را در حدی که شرع اجازه داده است کتک بزند. اما در صورت نشوز شوهر بانو فقط حق دارد از شوهر شکایت کند در این صورت تشخیص موضوع اجرای حکم و نحوه ی آن به عهده ی حاکم است.

نتایج گام دوم و سوم و چهارم: مقایسه وظایف بانو در منابع گوناگون و مصاحبه‌ها و انجام پیمایش
مقایسه موارد دهگانه در متون دینی با موارد دهگانه از گفته‌ها و نوشته‌های افراد در جدول زیر آمده است.

جدول 1- وظایف بانو براساس متون دینی و منابع

وظایف بانو براساس متون دینی (شرع)	وظایف بانو در منابع و مصاحبه‌ها (عرف)
1- انجام دادن کارهای درون منزل و خدمت به شوهر	1- آماده کردن غذای منزل
	2- شستشوی ظرفها و لباسها
	3- نظافت منزل
2- سازگاری با وضع اقتصادی شوهر و تنظیم خواسته های خود با آن.	4- سازگاری با وضع اقتصادی شوهر
3- فرزندآوری	5- فرزندآوری
4- فرزندپروری	6- فرزندپروری
5- استقبال از شوهر و بدرقه شوهر و دلداری و یاری او در گرفتاریها	7- آموزش عقاید و اعمال مذهبی به فرزندان (تربیت کودک)
6- پذیرفتن عذرهای شوهر	8- احترام به والدین شوهر
7- آراستن خود برای شوهر که موارد و جزئیات متعددی دارد.	9- احترام به خویشاوندان شوهر
8- پذیرفتن نظارت و خواسته شوهر در آمد و رفت به منزل و بیرون منزل	10- اطاعت از شوهر
9- آمادگی کامل در آمیزش با شوهر و کامروایی جنسی	
10- خوشرفتاری با شوهر.	

موارد مشترک در شرع و عرف یکسان است:

۱- آماده کردن غذا ۲- شستشوی ظرفها و لباسها ۳- نظافت و مرتب کردن وسایل منزل ۴- سازگاری با وضع اقتصادی شوهر ۵- فرزندآوری ۶- فرزند پروری ۷- بانداکی تفاوت در معنی و موارد: اطاعت از شوهر (آمادگی برای آمیزش، پذیرفتن عذرهای شوهر، رعایت خواسته شوهر در آمد و رفت به منزل و بیرون منزل و دعوت افراد به منزل، خوشرفتاری با شوهر و... مواردی است که در متون شرعی جداگانه مطرح شده است و می‌تواند زیر مجموعه مفهوم عرفی اطاعت از شوهر باشد) البته با توجه به موارد و جزئیاتی که در روایات دینی وجود دارد و درضمن مصاحبه‌ها نیز به آن اشاره می‌شد، در تنظیم دقیق‌تر، که موارد جزئی‌تر و مشخص‌تر مطرح می‌شود و حتی درجات یک امر قابل بررسی است، موارد بیشتر به نظر می‌رسند که ابتدا در ۲۹ عبارت تنظیم شد و برای شروع پیمایش و رسیدن به دیدگاه جامعه درباره گزاره‌های به دست آمده، باید به هنجارهای جامعه دست یافت.

روش‌های دستیابی به هنجارها

مشاهده استقرایی عمل‌ها و هیجان‌ها و ادراک و مقایسه موارد مشاهده شده با یکدیگر و دقت در ویژگیهای عامل و طرف مقابل آن و در ویژگیهای زمانی و مکانی آن، عینی‌ترین راه دستیابی به هنجارها در یک گروه اجتماعی است. مردم‌شناسان بسیاری با همین روش نه تنها هنجارها که به تدریج ارزشها و باورها و معانی عمل‌های مردمان ناشناخته را کشف کردند و توجه به معانی و مقوله بندی‌ها را "اصل" قرار داده و استفاده از "اطلاع رسان" را توصیه می‌کنند. زیرا اطلاع رسان یک عضو جامعه تحت مطالعه است که با فرهنگ جامعه خود رشد کرده است و آنرا درک کرده و پذیرفته است و در عین حال توانایی بازگو کردن چند و چون و کی و کجای عمل‌ها در کنار بیان معانی آنها را دارد (اسپردلی، مک‌کوردی، و دیولیو، 1390). محقق با مصاحبه طولانی با اطلاع رسان در کنار حضور در جامعه تحت مطالعه و مشاهده موارد و پرسشهای متعدد و گاهی

مکرر درباره مشاهدات به درک فرهنگ مورد بررسی نایل می آید. در تحقیق حاضر، نمونه معرفی از جامعه آماری برگزیده و از آنها درباره عمل‌ها و عکس‌العمل‌های اکثریت مردم جامعه خودشان سؤال می‌شود و آنچه را اکثریت این پاسخگویان، "شیوه عمل اکثریت مردم جامعه خودشان" بدانند و اعلام کنند، هنجارهای جامعه تحت مطالعه محسوب می‌شود. محقق در این تحقیق از نظرخواهی مستقیم از پاسخگویان صرف‌نظر کرد زیرا: اولاً نظر یک نفر یا حتی نظر نمونه قابل تعمیم از جامعه آماری درباره اینکه: "وظیفه بانو غذا پختن است" مساوی با "شیوه عمل اکثریت مردم که الزام‌های گروهی از آن حمایت کند." نیست. چه بسا اکثریت مردم در یک زمان به علل یا دلایلی معتقد شده باشند که آن شیوه عمل صحیح نیست. مانند باور و نظر اکثر جوانان درباره ناصحیح بودن هنجارهای همسرگزینی یا هنجارهای شیوه ازدواج کردن در عین اینکه اکثر جوانان یاد شده طبق هنجارها عمل می‌کنند و اگر عمل نکنند با مجازات‌های اجتماعی روبرو می‌شوند. ثانیاً: در اینگونه پرسش و پاسخ مستقیم احتمال کتمان عکس‌العمل‌ها وجود دارد یا احتمال بروز نظر به صورت همنوایی با آثار روشنفکری و تبلیغات خاص وجود دارد. با پرسش درباره اکثر مردم یا درباره "وضع جامعه خود" پاسخگو به عنوان «اطلاع رسان» در نظر گرفته شده است.

طراحی پرسشنامه

همانطور که ذکر شد 29 عبارت برای پرسشنامه اولیه طراحی شد. از آنجا که قصد محقق، رسیدن به «هنجارهای نقش بانویی در عرف موجود جامعه کنونی ایران» است و انتظارات موقعیت مقابل از موقعیت دارای نقش، همان نقش مورد نظر است، پس، اگر انتظارات موقعیت شوهری از انتظارات موقعیت بانویی بدست آید، هنجارهای نقش بانویی بدست آمده است. براین اساس می‌توان وظایف بانو را، طبق مطالعات اکتشافی اولیه، که ذکرش رفت در نظر گرفت و با توجه به آن 29 عبارات استخراج شده اولیه را به شوهران در جمعیت آماری مورد بررسی ارائه داد و بر اساس «تراکم اکثریت پاسخگویان در یک نوع پاسخ» به هنجاربودن یا نبودن یک امر پی برد. نکته قابل ذکر دیگر این است که در پژوهش درباره هنجارها و نقش‌های اجتماعی به اصطلاح مید محقق در پی شناخت دیگران عام است و شاید بهتر باشد از پاسخگویان درباره دیگران سؤال شود نه فقط دیگری مشخص که مربوط به پاسخگوست. در نهایت بعد از طراحی و اجرای 9 پرسشنامه، وظایف نهایی زن در جدول 2 طراحی شد و برای هر عبارت هم اکثر افراد جامعه درباره آن عبارت و هم میزان رعایت آن در خانواده خود از پاسخگو پرسیده شد.

جدول 2- وظایف نهایی شده بانو از نظر عرف (پاسخگویان)

وظایف بانو در رابطه با خوشنودی شوهر	
زن وظیفه دارد اگر شوهرش نتواند درخواست او را انجام دهد عذر او را بپذیرد	زن وظیفه دارد موقع ورود و خروج شوهرش به استقبال و بدرقه او برود
زن وظیفه دارد باشوهرش بااحترام سخن گوید	زن وظیفه دارد در حضورهمسرش خوشرو باشد.
زن وظیفه دارد رازهای شوهرش را به کسی نگوید.	زن وظیفه دارد در مهمانی رفتن و مهمان دعوت کردن رضایت شوهر را جلب کند.
زن وظیفه دارد به اقوام نزدیک شوهرش احترام بگذارد	زن وظیفه دارد به پدرومادر شوهرش احترام بگذارد
وظایف بانو در رابطه با روابط جنسی	
زن وظیفه دارد در رفت و آمدها بارضایت کامل شوهرش از منزل بیرون برود	زن وظیفه دارد به دستورات شوهرش در امور زندگی عمل کند
زن وظیفه دارد خرجی خانه را مطابق نظر شوهرش خرج کند.	زن وظیفه دارد اموال شخصی (ارث، حقوقف جهیزیه) خود را با رضایت شوهر خرج کند.
زن وظیفه دارد درمورد آمیزش مطابق میل شوهرش عمل کند	زن وظیفه دارد برای شوهرش آرایش کند.
زن وظیفه دارد با آمادگی کامل هر گاه شوهرش قصد آمیزش داشت اطاعت کند.	زن وظیفه دارد در اطاعت از شوهرش برای آمیزش هیچ بهانه ای نیاورد.
وظایف بانو درباره انجام امور منزل	
زن وظیفه دارد حامله شدن و زایمان را بپذیرد.	زن وظیفه دارد به فرزندان شیر بدهد.
زن وظیفه دارد نگهداری فرزندان را به عهده بگیرد.	زن وظیفه دارد با وضع اقتصادی شوهرش بسازد.
زن وظیفه دارد غذای منزل را ببزد.	زن وظیفه دارد در انتخاب نوع غذا مطابق میل شوهرش رفتار کند
زن وظیفه دارد نظافت منزل را انجام دهد	زن وظیفه دارد ظرف ها ولباس های منزل را بشوید

نتایج یافته های کمی

همانطور که قبلاً ذکر شد، برای بررسی تمکین عام بانو در خانواده دو وظیفه مختلف در نظر گرفته شده است شامل وظیفه تمکین عام بانو و وظیفه تمکین خاص بانو برای هر یک از این وظایف نیز هنجارهایی ذکر شده تا به وسیله آن هنجارها حقوق اندازه‌گیری شوند. برای وظیفه

تمکین عام بانو 20 هنجار ذکر شده که توصیف نظر افراد در شهرهای مورد بررسی درباره نظر اکثر افراد جامعه درباره این هنجارها و نیز میزان عمل به این هنجارها در خانواده خود افراد مشخص شد. نتایج نشان داد تمام هنجارها مورد موافقت نسبی یا کامل اکثر افراد جامعه از دید افراد هستند و نیز به تمام هنجارها در خانواده افراد به صورت کامل یا تا حدودی عمل می‌شده است. با ساختن شاخص نظر اکثر افراد جامعه نسبت به وظیفه تمکین عام بانو مشاهده می‌شود که 85٪ در تهران و 96٪ در مشهد و اهواز معتقدند که اکثر افراد جامعه با شاخص وظیفه تمکین عام بانو موافق هستند و نیز 99٪ افراد در تهران و اهواز و 100٪ در مشهد معتقدند که در خانواده آنها به هنجارهای شاخص وظیفه تمکین عام بانو عمل می‌شود. نظر مردم درباره عقیده اکثر افراد جامعه در باب هنجارهای وظیفه تمکین عام بانو در جدول 3 به تفکیک جنس و شهر محل سکونت آمده است.

جدول 3- میانگین رتبه‌ای نظر مردم در باب نظر اکثر افراد جامعه نسبت به هنجارهای وظیفه تمکین عام بانو به تفکیک شهر و جنس

تهران									هنجارهای وظیفه تمکین عام بانو
مرد	زن	کل	مرد	زن	کل	مرد	زن	کل	
1/58	1/60	1/59	1/84	1/74	1/79	83/1	1/68	1/76	فاش نکردن راز شوهر
1/59	1/69	1/64	1/0	1/71	1/80	1/77	1/68	1/73	با احترام سخن گفتن با شوهر
0/78	1/36	1/07	1/27	1/14	1/20	1/00	1/07	1/03	بدرقه و استقبال شوهر
1/50	1/58	1/54	1/76	1/68	1/72	1/64	1/48	1/56	احترام به پدر و مادر شوهر
1/41	1/53	1/47	1/62	1/60	1/61	1/46	1/39	1/42	احترام به اقوام نزدیک شوهر
1/18	1/30	1/24	1/42	1/20	1/31	1/60	1/37	1/49	پذیرش عذر شوهر
0/69	0/95	0/82	0/96	0/96	0/96	1/02	0/75	0/89	خرج اموال شخصی با رضایت شوهر
1/32	1/14	1/23	1/21	0/91	1/06	1/29	1/13	1/21	خرج کردن خرجی خانه مطابق نظر شوهر
1/53	1/61	1/57	1/64	1/53	1/58	1/55	1/37	1/46	ساختن با وضع اقتصادی شوهر
1/06	1/10	1/08	1/46	1/46	1/46	1/37	1/37	1/37	شستن ظرفها و لباس های منزل
1/07	1/22	1/14	1/56	1/62	1/59	1/50	1/60	1/55	نظافت منزل
1/29	1/42	1/36	1/76	1/63	1/67	1/49	1/63	1/56	پختن غذای منزل
0/87	1/13	1/00	1/32	1/27	1/30	1/32	1/23	1/27	پختن غذای مورد تمایل شوهر
1/11	1/30	1/21	1/57	1/67	1/62	1/52	1/48	1/50	شیردادن به فرزندان
1/27	1/52	1/39	1/65	1/61	1/63	1/61	1/64	1/66	نگهداری از فرزندان
1/04	1/28	1/16	1/46	1/51	1/49	1/60	1/61	1/60	تربیت فرزندان
1/60	1/43	1/51	1/77	1/53	1/68	1/62	1/54	1/58	جلب رضایت شوهر در رفت و آمدهای خود
1/38	1/53	1/46	1/59	1/42	1/50	1/60	1/61	1/61	جلب رضایت شوهر در میهمانیهای خود
0/77	0/97	1/87	1/05	0/92	0/98	1/14	1/28	1/21	پذیرش فرزندانوری
1/54	1/69	1/62	1/78	1/61	1/69	1/69	1/68	1/69	خوشرو بودن در حضور شوهر

جدول 4- میانگین رتبه‌ای نظر مردم در باب میزان عمل به هنجارهای وظیفه تمکین عام بانو در خانواده به تفکیک شهر و جنس

تهران			اهواز			مشهد			هنجارهای وظیفه تمکین عام بانو
مرد	زن	کل	مرد	زن	کل	مرد	زن	کل	
2/85	2/88	2/87	2/56	2/50	2/52	2/47	2/77	2/62	فاش نکردن راز شوهر
2/84	2/87	2/86	2/75	2/77	2/76	2/76	2/75	2/76	با احترام سخن گفتن با شوهر
2/23	2/35	2/29	2/21	2/15	2/18	1/87	1/99	1/93	بدرقه و استقبال شوهر
2/88	2/85	2/86	2/83	2/81	2/82	2/81	2/81	2/81	احترام به پدر و مادر شوهر
2/88	2/83	2/86	2/75	2/76	2/75	2/81	2/79	2/80	احترام به اقوام نزدیک شوهر
2/69	2/69	2/69	2/56	2/50	2/53	2/74	2/67	2/71	پذیرش عذر شوهر
2/33	2/35	2/34	2/15	2/19	2/17	1/99	2/37	2/18	خرج اموال شخصی با رضایت شوهر
2/46	2/32	2/39	2/41	2/17	2/29	2/44	2/41	2/42	خرج کردن خرجی خانه مطابق نظر شوهر
2/93	2/95	2/94	2/83	2/79	2/81	2/82	2/79	2/81	ساختن با وضع اقتصادی شوهر
2/83	2/85	2/84	2/87	2/82	2/85	2/82	2/84	2/83	شستن ظرفها و لباس های منزل
2/75	2/91	2/83	2/88	2/86	2/87	2/84	2/82	2/83	نظافت منزل
2/90	2/94	2/92	2/92	2/87	2/89	2/84	2/90	2/87	پختن غذای منزل
2/26	2/47	2/36	2/47	2/43	2/45	2/52	2/45	2/48	پختن غذای مورد تمایل شوهر
2/49	2/83	2/66	2/77	2/84	2/81	2/93	2/88	2/90	شیردادن به فرزندان
2/67	2/90	2/79	2/85	2/80	2/83	2/89	2/86	2/87	نگهداری از فرزندان
2/39	2/67	2/53	2/59	2/64	2/62	2/89	2/76	2/76	تربیت فرزندان
2/83	2/68	2/75	2/84	2/79	2/82	2/75	2/81	2/79	جلب رضایت شوهر در رفت و آمدهای خود
2/64	2/74	2/69	2/77	2/64	2/71	2/78	2/78	2/71	جلب رضایت شوهر در میهمانیهای خود
2/14	2/15	2/14	2/38	2/14	2/26	2/64	2/48	2/36	پذیرش فرزند آوری
2/76	2/65	2/70	2/69	2/63	2/66	2/24	2/59	2/67	خوشرو بودن در حضور شوهر

تفاوت میان نظر اکثر افراد جامعه و میزان عمل در خانواده در وظایف تمکین عام بانو

نظر اکثر افراد جامعه و میزان عمل در خانواده در دو سطح متفاوت اندازه گیری شده است نظر اکثر افراد جامعه پنج درجه‌ای از کاملاً موافق تا کاملاً مخالف و میزان عمل در خانواده در سطح چهار درجه‌ای خیر تا بلی اندازه‌گیری شده‌اند. بنابراین برای بدست آوردن میزان تفاوت میان این دو ابتدا نمرات به نمره استاندارد تبدیل شده و سپس تفاوت میان نظر اکثر افراد جامعه با میزان عمل در خانواده اندازه گرفته شده است.

جدول 5- تفاوت میان نظر اکثر افراد جامعه با میزان عمل در خانواده وظیفه تمکین عام بانو به تفکیک شهر و جنس

تهران			اهواز			مشهد			هنجارهای وظیفه تمکین عام بانو
مرد	زن	کل	مرد	زن	کل	مرد	زن	کل	
-0/33	-0/35	-0/34	0/33	0/29	0/31	0/46	-0/10	0/17	فاش نکردن راز شوهر
-0/24	-0/16	-0/20	0/38	0/06	0/22	0/15	0/06	0/10	با احترام سخن گفتن با شوهر
-0/33	-0/04	-0/14	0/08	0/04	0/06	0/20	0/14	0/17	بدرقه و استقبال شوهر
-0/17	-0/03	-0/10	0/31	0/14	0/17	0/10	-0/08	0/01	احترام به پدر و مادر شوهر
-0/23	-0/00	-0/11	0/26	0/21	0/24	-0/03	-0/06	-0/04	احترام به اقوام نزدیک شوهر
-0/18	-0/06	-0/12	0/21	-0/09	0/15	0/14	-0/01	0/08	پذیرش عذر شوهر
-0/20	-0/03	-0/11	0/15	0/11	0/13	0/33	-0/19	-0/07	خرج اموال شخصی با رضایت شوهر
-0/03	-0/02	-0/03	0/0	0/00	0/00	0/03	-0/07	-0/02	خرج کردن خرجی خانه مطابق نظر شوهر
-0/14	-0/10	-0/12	0/19	0/15	0/17	0/10	-0/01	0/04	ساختن با وضع اقتصادی شوهر
-0/16	-0/15	-0/15	0/10	0/20	0/15	0/11	0/08	0/10	شستن ظرفها و لباس های منزل
-0/08	-0/30	-0/19	0/08	0/17	0/13	0/11	0/23	0/17	نظافت منزل
-0/20	-0/18	-0/19	0/15	0/23	0/19	0/15	0/13	0/14	پختن غذای منزل
-0/07	-0/07	-0/07	0/07	0/08	0/08	0/02	0/01	0/01	پختن غذای مورد تمایل شوهر
0/12	-0/18	-0/03	0/14	0/14	0/14	0/12	-0/08	-0/10	شیردادن به فرزندان
1/01	-0/16	-0/07	0/08	0/14	0/11	-0/04	0/04	0/00	نگهداری از فرزندان
0/00	0-/20	-0/09	0/13	0/10	0/12	0/02	0/02	0/02	تربیت فرزندان
-0/04	-0/01	-0/01	0/10	-0/05	0/02	0/04	-0/08	-0/01	جلب رضایت شوهر در رفت و آمدهای خود
-0/04	-0/03	-0/04	-0/03	-0/07	-0/01	0/19	-0/07	0/09	جلب رضایت شوهر در میهمانیهای خود
-0/09	0/06	-0/01	-0/12	0/01	-0/05	0/13	-0/03	0/05	پذیرش فرزند آوری
-0/27	0/10	-0/08	0/15	0/01	0/08	-0/04	0/16	0/06	خوشرو بودن در حضور شوهر

برای وظیفه تمکین خاص بانو چهار هنجار ذکر شد که نتایج نشان داد تمام هنجارهای وظیفه تمکین خاص بانو از دید افراد مورد موافقت اکثر افراد جامعه قرار دارد و به تمام این هنجارها در خانواده افراد عمل می‌شود. در مجموع 67٪ افراد در تهران و 74٪ در اهواز و 84٪ در مشهد معتقدند اکثر افراد جامعه موافق با شاخص وظیفه تمکین خاص بانو هستند و بیش از 78٪ افراد در تهران و 85٪ در مشهد و اهواز معتقدند در خانواده آنها به هنجارهای وظیفه تمکین خاص بانو عمل می‌شود. جدول 6 نظر اکثر افراد جامعه درباره هنجارهای وظیفه تمکین خاص بانو را نشان داده است.

جدول 6- میانگین رتبه‌ای نظر مردم در باب نظر اکثر افراد جامعه نسبت به هنجارهای وظیفه تمکین خاص بانو به تفکیک شهر و

جنس

تهران			اهواز			مشهد			کل			هنجارهای وظیفه تمکین خاص بانو
مرد	زن	کل	مرد	زن	کل	مرد	زن	کل	مرد	زن	کل	
1/41	1/53	1/47	1/63	1/62	1/62	1/51	1/60	1/55	1/49	1/57	1/53	آرایش کردن بانو برای شوهر
1/08	1/26	1/17	1/23	1/02	1/12	1/42	1/32	1/37	1/21	1/23	1/22	عمل به میل شوهر در مورد آمیزش
0/74	0/90	0/82	0/92	0/86	0/89	1/30	1/28	1/29	0/95	1/01	0/98	آمادگی کامل بانو برای آمیزش
0/40	0/68	0/54	0/90	0/75	0/83	1/27	1/25	1/26	0/77	1/86	0/82	بهانه نیاوردن در مورد آمیزش

جدول 7- میانگین رتبه‌ای نظر مردم در باب میزان عمل به وظیفه تمکین خاص بانو در خانواده به تفکیک شهر و جنس

تهران			اهواز			مشهد			کل			هنجارهای وظیفه تمکین خاص بانو
مرد	زن	کل	مرد	زن	کل	مرد	زن	کل	مرد	زن	کل	
2/38	2/30	2/34	2/54	2/30	2/42	2/25	2/08	2/16	2/38	2/24	2/31	آرایش کردن بانو برای شوهر
2/41	2/41	2/41	2/44	2/28	2/36	2/50	2/42	2/46	2/44	2/39	2/42	عمل به میل شوهر در مورد آمیزش
2/19	2/18	2/18	2/18	2/09	2/14	2/36	2/40	2/38	2/24	2/23	2/23	آمادگی کامل بانو برای آمیزش
1/87	1/94	1/91	2/01	1/80	1/91	1/99	2/30	2/14	1/94	2/02	1/98	بهانه نیاوردن در مورد آمیزش

تفاوت میان نظر اکثر افراد جامعه و میزان عمل در خانواده در وظایف تمکین خاص بانو

نظر اکثر افراد جامعه و میزان عمل در خانواده در دو سطح متفاوت اندازه گیری شده است نظر اکثر افراد جامعه پنج درجه‌ای از کاملاً موافق تا کاملاً مخالف و میزان عمل در خانواده در سطح چهار درجه ای خیر تا بلی اندازه گیری شده اند بنابراین برای بدست آوردن میزان تفاوت میان ایندو ابتدا نمرات این دو به نمره استاندارد تبدیل شده اند و سپس تفاوت میان نظر اکثر افراد جامعه با میزان عمل در خانواده اندازه گرفته شده است.

جدول 8 میانگین رتبه ای نظر مردم در باب میزان عمل به وظیفه تمکین خاص بانو در خانواده به تفکیک شهر و جنس

تهران			اهواز			مشهد			کل			هنجارهای مرتبط با وظیفه تمکین خاص بانو
مرد	زن	کل	مرد	زن	کل	مرد	زن	کل	مرد	زن	کل	
-0/19	0/00	-0/09	-0/12	0/10	0/03	0/29	0/29	0/16	-0/11	0/11	0/00	آرایش کردن بانو برای شوهر
-0/11	0/04	-0/03	-0/01	0/00	0/08	0/08	0/08	0/08	-0/03	0/04	0/00	عمل به میل شوهر در مورد آمیزش
-0/13	0/00	-0/06	0/03	0/06	0/11	0/06	0/06	0/08	-0/02	0/03	0/00	آمادگی کامل بانو برای آمیزش
-0/20	-0/06	-0/13	0/02	0/11	0/31	0/02	0/02	0/16	0/00	0/00	0/00	بهانه نیاوردن در مورد آمیزش

بحث و نتیجه‌گیری

در مقاله‌ای «تبیین هنجارهای اسلامی خانواده» (صدیق اورعی، 1393) در پاسخ به تعرض به احکام اسلامی زنان و خانواده، فرایند پیدایش بخشی از هنجارهای خانواده را طبق دیدگاه علامه طباطبایی مطرح کرده است و مهمترین یافته مقاله مذکور، اثبات کارکردهای هنجارهای اسلامی خانواده است. بر این اساس، در این مقاله نشان داده شده است که، هنجارهای اسلامی خانواده، سبب شکل‌دادن به مبادله برابر بی بانو و شوهر و ایجاد شفافیت نسب است. اختصاصی شدن رابط جنسی یک زن به یک، مرد تملک زن توسط مرد نیست و مستلزم نابهنجار تلقی کردن

تعدد زوجات به طور عام نخواهد بود و تکفل نفقه بانو توسط شوهر بر اساس ناتوانی زن در تأمین معاش نیست، تحقیر زن نیست، نظارت شوهر بر تعاملات بانو و اقتدار شوهر در این امر از مفاد قرارداد نکاح است و بدون آن نقض غرض خواهد شد و شفافیت نسب و احراز پدری یک مرد مشخص بر فرزندان معین نزد او و همه اعضای اجتماع حاصل نمی‌شود (هادوی، 1393). با تغییر جامعه و پیشرفت تکنولوژی و ورود زنان به جامعه و همکاری در نان‌آوری خانواده، به نظر می‌رسد، اعتقاد به تکلیف بودن وظایف و هنجارهای اسلامی خانواده کمرنگ تر شده است در حالیکه اکثر مقالات و تحقیقاتی که در این زمینه انجام شده اند، تمکین بانو در دو وجه عام و خاص را تأیید کرده و در اکثر این آثار از تفسیر آیات مختلف قرآن و استفاده از قوانین حقوق مدنی که در این مقاله هم به آنها اشاره شده است برای پاسخ به سؤالات تحقیق خود استفاده کرده‌اند. برخی از این تحقیقات مانند (اسماعیلی و شاکری گلیپایگانی، 1401)، (پروین و رادپسند، 1401) و (شهسوار، حق‌پناه و امامی، 1401؛ جعفری، 1396) نیز از منظر حقوقی به این مسائل نگرسته‌اند. همه این تحقیقات از زوایای مختلف به این مهم اشاره کرده‌اند و آنچه در اکثر آنها مشهود است تأیید ریاست شوهر است که تکالیفی را بر بانو با عنوان تمکین خاص و عام بار می‌کند که نشان می‌دهد عدم اعتقاد بانو به این هنجارها به عنوان تکلیف مشکلات زیادی را تا کنون در جامعه ایجاد کرده است که فراوانی تحقیقات مربوط به ناسازگاری زناشویی، رضایت زوجین، دل‌زدگی زناشویی و انواع بیانگر شواهد قوی و پیامد مهم این عدم پذیرش و تخطی در میزان پذیرش از آن است.

منابع

- اسپردلی، ج.پ و مک‌کوردی، د. و دیولیو، ی.ا. (1390)، پژوهش فرهنگی، (مردم نگاری در جوتعم پیچیده)، مترجم: بیوک محمدی، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، چاپ 3.
- اسلامی، س.ف. بررسی مفهوم و نتایج ریاست بر خانواده در حقوق ایران و اسناد بین‌المللی. [آپایان نامه کارشناسی ارشد گیلان: دانشکده ادبیات و علوم انسانی ۱۳۹۳.
- بحرانی، یوسف بن احمد (1369)، حقائق الناضره فی احکام العتره الطاهره، قم: موسسه النشر الاسلامی، جلد 1 تا 25.
- جعفری مهر، ح. کرسی مرد بر خانواده و تأثیر حقوقی آن، پایان نامه کارشناسی ارشد ریگتس قم: جامعه المصطفی العالمیه 1396.
- حر عاملی، محمدبن حسن (1416)، تفصیل وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه، قم، مؤسسه آل البيت علیهم السلام لاحیاء التراث، جلد 1 تا 15.
- خمینی، روح الله (1407/1987)، تحریرالوسیله، جلد 1 و 2.
- خوئی، سید ابوالقاسم (1340)، البیان فی تفسیر القرآن، قم، مؤسسه احیاء آثار الامام الخوئی، جلد 5.
- خوئی، سید ابوالقاسم (1350)، منهاج الصالحین، قم، مدینه العلم، جلد 1 و 2.
- صاحب جواهر، محمدحسن بن باقر (1362)، جواهرالکلام، بیروت، دار احیاء التراث العربی، جلد 1 تا 31.
- صدیق اورعی، غلامرضا (1393)، تبیین هنجارهای اسلامی خانواده در میزان، معرفت فرهنگی اجتماعی، سال 5، ش 2، پیاپی 18، صص 93-106.
- طباطبائی، محمدحسین (1374)، تفسیر میزان، ترجمه محمدباقر موسوی همدانی، قم، دفتر انتشارات اسلامی، جلد 3.
- محقق حلی، جعفر بن حسن (1408)، شرائع الاسلام فی مسائل الحلال و الحرام، قم، نشر اسماعیلیان، جلد 1 تا 4.
- مرکز آمار ایران. نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۵.
- هادوی، م. (1393)، ماهیت، شرایط و آثار ریاست مرد بر خانواده، [آپایان نامه کارشناسی ارشد. تهران: دانشگاه امام صادق].
- قوجائی خامنه؛ مریم؛ سالاری فر، محمدرضا (1402)، ارائه راه‌حلی برای تبیین حقوق جنسی بانوان بر اساس رویکردهای حقوقی و اخلاقی، فقه و حقوق خانواده، 024 79: 189-212.
- احمدوند، دکتر خلیل‌الله؛ شنبه‌پور، حدیث (1402)، بررسی تطبیقی دو قاعده لاضرر و نفی عسر و حرج در اعسار زوج از پرداخت نفقه با لزوم تمکین زوجه، قانون‌یار، 26 (16): 213-228.
- طباطبایی لطفی، عصمت السادات و دیگران (1402)، حق حبس زوجه با وجود علم به اعسار زوج در هنگام عقد، مطالعات فقهی و فلسفی، 53 (13): 75-87.
- زیده، محمد؛ حقیقت‌پور، (1402)، حسن تحلیل فقهی عرضه؛ فراتر از تمکین، فقه و مبانی حقوق اسلامی، 56 (1): 67-83.

- ناظمی هرندي، حمیدرضا و دیگران (1401)، حق تمتع زوجه از حریم شخصی و چگونگی تزام آن با تمکین وی، جامعه‌شناسی سیاسی ایران، 27 (15): 1196-1210.
- رستمی، سهیلا؛ حفیدی، رویا؛ احمدیف ابوبکر (1401)، بررسی تطبیقی مبانی تعلق نفقه زوجه در فقه اسلامی و آثار آن در زندگی زناشویی، پژوهش های فقه و حقوق اسلامی، 70 (19): 99-117.
- اسماعیلی فلاح، مرضیه؛ شاکری گلپایگانی، طوبی (1401)، تحدید تمکین از منظر فقه امامیه و حقوق ایران، مطالعات فقه و حقوق اسلامی، 29 (34): 91-124.
- شهسوار، احسان؛ حق پناه، رضا؛ امامی، محمد (1401)، ارزیابی استحقاق زوجه به نفقه و کیفر ترک نفقه در فرض عدم تمکین مجاز مطالعات راهبردی زنان، 98 (27): 83-109.
- پروین، فرهاد؛ رادپنسند، لیل (1401)، نقش عرف سیاسی در حقوق غیرمالی زوجین از دیدگاه حقوق ایران (مذاهب اسلامی وادیان رسمی)، مجله: جامعه‌شناسی سیاسی ایران، 25 (24): 691-714.

- Teixeira, A.& Alarcão, M. (2014), Beyond the family life cycle: Understanding family development in the twenty-first century through complexity theories. *Fam Sci*, 5(1): 52-59.
- Dandurand, C. Jealousy, Intimacy, and Couple Satisfaction: A Romantic Attachment Perspective, [Ph.D. thesis degree in Clinical Psychology].Canada: University of Ottawa 2013.

Obey of the lady from husband and the husband's presidency from the perspective of civil law and society **Abstract**

Any abnormality in the family structure can be considered a pathological phenomenon, one of which is structural imbalance in the roles of husband and wife. Therefore, the purpose of the present research is to know the concept and limits of women's authority over their husbands, in the Holy Sharia, the civil law of Iran, and the common customs of the people, and to compare them with each other. The method of this research is an exploratory combination. That is, it has been done in two qualitative and quantitative phases. In the first phase, it has been tried to create a tool for women's compliance by using documents and in-depth interviews. In the second phase of the questionnaire, revision was carried out in three cities of Mashhad, Tehran and Ahvaz. Sampling was by multi-stage cluster method proportional to the volume. In the qualitative part, common duties in custom and sharia were identified as 1- preparing food 2- washing dishes and clothes 3- cleaning and arranging household items 4- adapting to the economic status of the husband 5- bearing children 6- raising children 7- with a slight difference in meaning and Cases: Obedience to the husband (preparation for sexual intercourse, accepting the husband's excuses, complying with the husband's wishes, entering and leaving the house and inviting people to the house, behaving well with the husband, etc.) The collection of the customary concept of obedience to the husband. These items were organized in 29 terms, and after achieving the norms of the society, the questionnaire was designed and then implemented in the three cities of Mashhad, Tehran and Ahvaz. The results of the quantitative part showed that: first, obedience Women are accepted in the society both by the majority of people (90%) and by the level of practice in the family (99%). Third, there is a lot of confusion in the "belief about the opinion of the majority of the society", while this is not the case in the case of "action in the family", but the amount of "ignorance" of the society is also high It can be said that there is a lot of abnormality in the society between "believing about the opinion of the majority of people".

Keywords: Obey of the Lady, husband's chair, common law, religion